

EDELGARDA M. FOLTYN, EUGENIUSZ FOLTYN

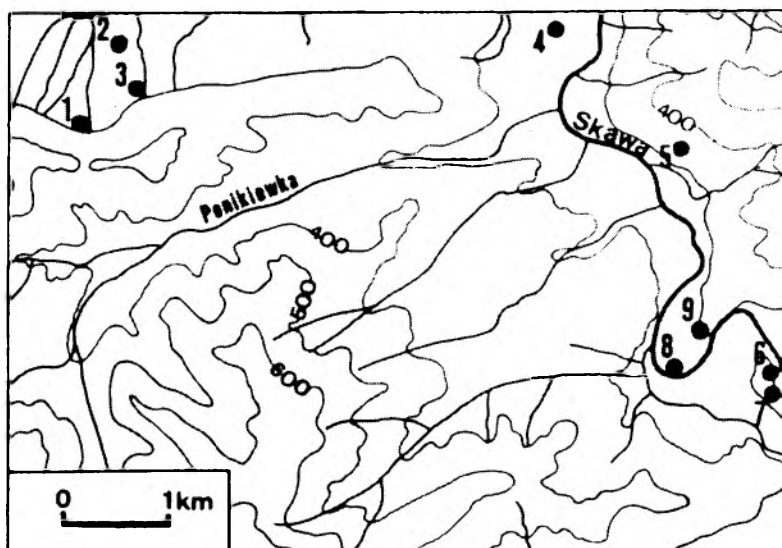
Z badań archeologicznych we wschodniej części Beskidu Małego

Powstanie zbiornika wodnego w miejscowościach Świnna Poręba i Mucharz spowodowało zalanie części terenu wchodzącego w skład Beskidu Małego i Średniego, w strefie przełomu Skawy. Zanim do tego doszło, na zlecenie WKZA w Bielsku-Białej obszar planowanego zbiornika poddany został badaniom powierzchniowym.

Badania zrealizowane przez autorów w 1986 roku dotyczyły rejonu zawartego między miejscowościami Chocznią, Jaroszwice, Mucharz i Ponikiew. Obejmuje on część Beskidu Małego, tj. słabo rozczłonkowanego gniazda górskiego o charakterze płaskowyżu, oraz zachodnią krawędź Beskidu Średniego (ryc. 1). Krajobrazowo jest to obszar dość dużych wysoczyzn, rzędu 400—700 m n.p.m. (Łysa Góra — 554 m n.p.m., Iłowiec — 447 m n.p.m., Żar — 671 m n.p.m., Kaprał — 547 m n.p.m., Skalnica — 427 m n.p.m., Palenica — 650 m n.p.m.). Szczegółne piętno nadaje temu rejonowi obecność suchych lub dających początek małym ciekom, równoleżnikowo i południkowo położonych „jarów”, osiagających głębokość do 20 m, często porośniętych lasem.

Wschodnią część brzeżną Beskidu Małego budują utwory trzech jednostek tektonicznych serii podśląskiej, serii śląskiej i serii magurskiej. Główną rolę odgrywają średnio- lub gruboławicowe piaskowce przełożone ilastymi łupkami warstw godulskich, istebniańskich, krośnieńskich oraz lgockich serii śląskiej. Zbocza grzbietów są tutaj strome o nachyleniu $\geq 30^\circ$, a deniwelacja sięga 500 m. Miejscami występują skaliste grzbiety nawiązujące do odpornych ławic¹.

¹ M. Klimaszewski, L. Starkel: *Karpaty Polskie*. W: *Geomorfologia Polski*. T. 1: *Polska południowa. Góry i wyżyny*. Red. M. Klimaszewski. Warszawa 1972, s. 21—115; L. Koszarski, A. Ślącza: *Karpaty zewnętrzne (fliszowe)*. W: *Budowa geologiczna Polski*. T. 1: *Stratygrafia*. Cz. 2: *Mezozoik*. Warszawa 1973, s. 647—669; L. Starkel: *Rzeźba województwa bielskiego*. „Folia Geographica. Series Geographica-Physica” 1983, Vol. 15, s. 5—19; A. Siemionow: *Ziemia wadowicka. Monografia turystyczno-krajoznawcza*. Wadowice 1984.

Ryc. 1. Rozmieszczenie stanowisk archeologicznych odkrytych w trakcie badań powierzchniowych w 1986 roku w strefie przełomu Skawy przez Beskid Mały i Średni. Numeracja jak w tekście.

W Beskidzie Małym zaznaczają się fragmenty czterech poziomów zrównań: beskidzkiego (500 m wys. wzgl.), śródgórskiego (250 m wys. wzgl.), pogórskiego (125–150 m wys. wzgl.) i dolinnego (75 m wys. wzgl.)².

Dolne części stoków i spłaszczenia stokowe, a także dna dolin pokrywają utwory czwartorzędowe. Największe rozprzestrzenienie mają różnego wieku osady gruzowe i gruzowo-gliniaste³. Składają się one zazwyczaj z kilku warstw. Ich powstanie związane jest z procesami wietrzenia przy współudziale procesów soliflukcji i spłukiwania. Oprócz tego stały element stanowią utwory osuwiskowe. W dolinach występują pokrywy żwirowe i piaszczyste oraz mady.

Badany teren rozcięty jest doliną przełomową Skawy na linii od Mucharza po Jaroszwice. Dochodzą do niej doliny poprzeczne i podłużne mniejszych cieków należących do zlewni Skawy (Jaszczurówka, Bystrz, Ponikiewka, Czarna, Dąbrówka, Choczenka z Konówką, Nawieśnica). W obrębie doliny Skawy zaznacza się dziewięć, zachowanych na ogół fragmentarycznie, stopni

² J. Mądry: *Próba odtworzenia genezy przełomów Skawy poniżej Skawiec*. W: „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie”. Z. 40: *Prace geograficzne*. T. 5. Kraków 1971, s. 35–41; por. też W. Zuchewicz: *Ewolucja poglądów na genezę i wiek karpaccich powierzchni zrównania*. „Przegląd Geologiczny” 1984, R. 32, nr 8–9, s. 468–477.

³ L. Starkel: *Rzeźba województwa bielskiego...*; por. też A. Henkiel: *Soliflukcja w polskich Karpatach*. „Czasopismo Geograficzne” 1972, T. 43, s. 295–305.

terasowych⁴. Są to terasy z pięter: różce (140 m), otwock (100 m), narew (80—90 m), sanu (50—60 m), odry (35—40 m) oraz wyższa warciańska (17—22 m), średnia wiślańska (6—14 m), rędzinna schyłkowoglacjalno-holocenińska (3—6 m) i łęgowa holocenińska (do 2 m)⁵. Ponadto dużą część dna zajmuje tzw. żywy kamieniec. Wyższą i średnią terasę miejscami otulają lessy.

Stanowiska archeologiczne

1. Chocznia, stanowisko 7

Lokalizacja: wysoko na północnym zboczu Łysej Góry, w pobliżu bezimiennego potoku wpadającego do Konówki, będącej lewobrzeżnym dopływem Skawy.

Materiały: płaska łuszcza jednokierunkowa o sęczku ścienianym i krawędziowej piętce; część wierzchołkowa ułamana; na stronie górnej, na prawym boku, w bliskości wierzchołka widoczne ślady drobnego łuskania; wykonana z krzemienia jurajskiego (ryc. 3 a).

2. Chocznia, stanowisko 8

Lokalizacja: na północno-zachodnim stoku doliny bezimiennego dopływu Konówki.

Materiały: wyrób formy zbliżonej do czworoboku, o przekroju poprzecznym trapezowatym, z negatywem po odbiciu trójkątnego odłupka rozszerzającego się w kierunku wierzchołka; wykonany z piaskowca (ryc. 2 d).

3. Chocznia, stanowisko 10

Lokalizacja: w połowie wysokości północnego zbocza Łysej Góry, 28 m nad źródłem bezimiennego potoku wpadającego do Konówki.

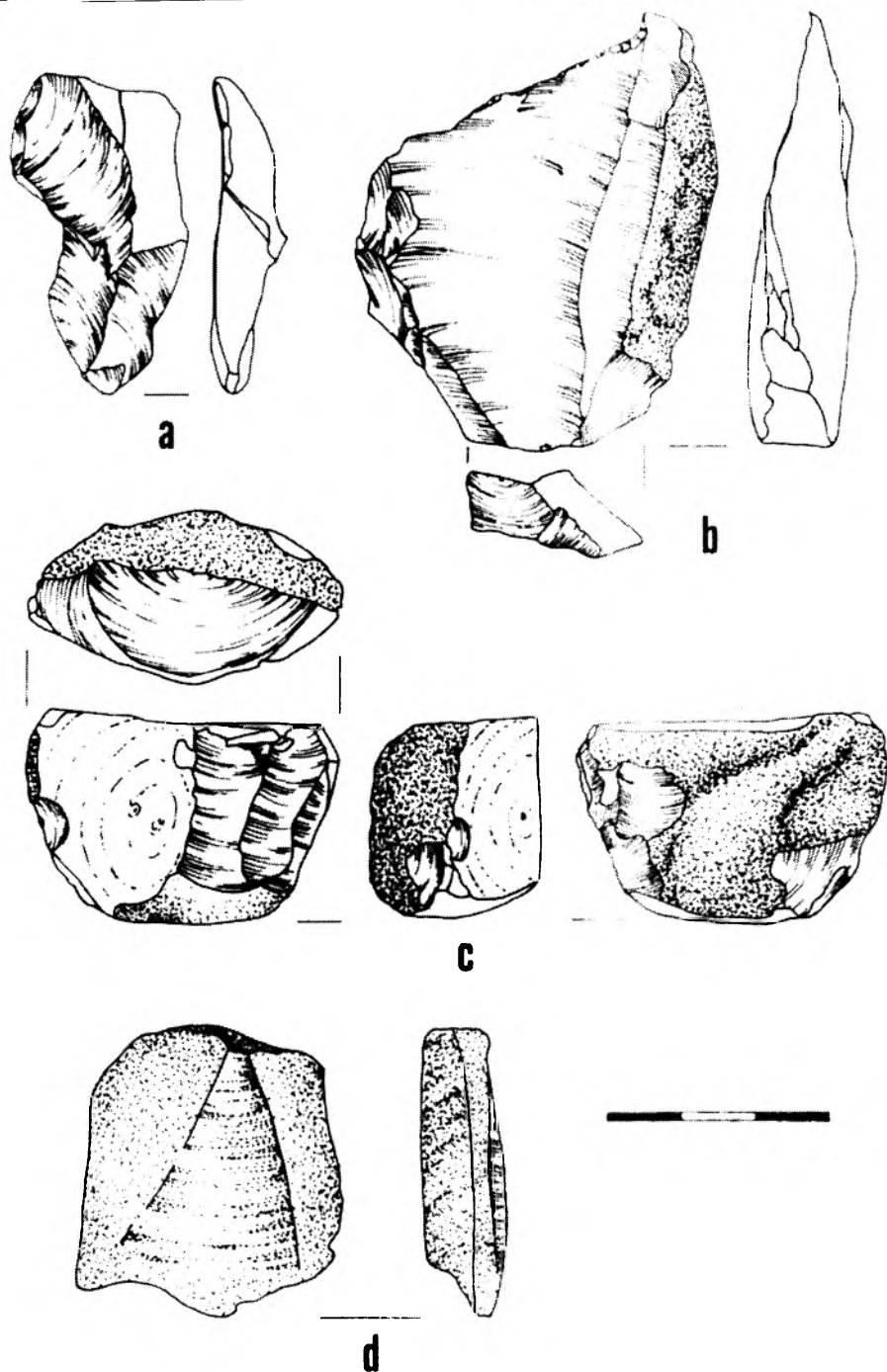
Materiały: małe zgrzebło na drobnym odłupku, retuszowane na stronie górnej na całym obwodzie drobnym stromym retuszem, na stronie spodniej, wzdłuż prawej krawędzi — retuszem półstromym, zachodzącym na powierzchnię okazu; wykonane z krzemienia jurajskiego (ryc. 3 b).

4. Jaroszwice, stanowisko 3

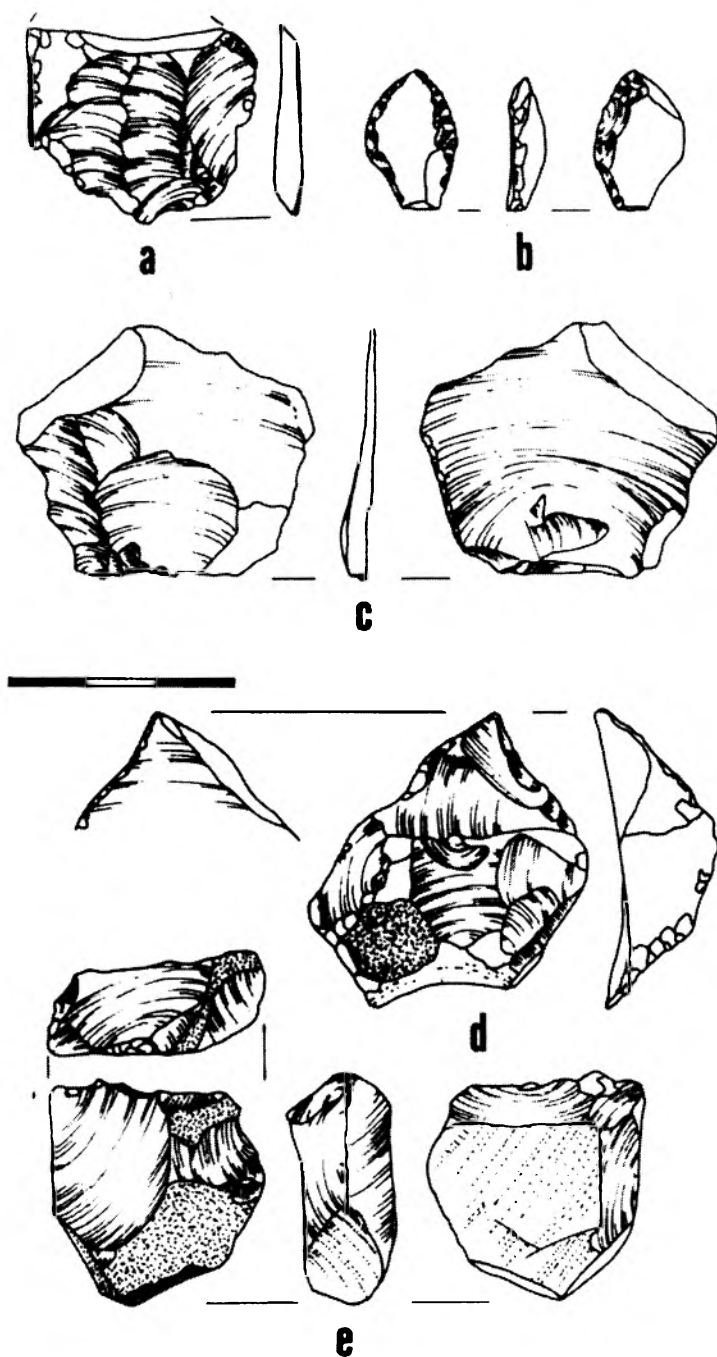
Lokalizacja: na lewym brzegu Skawy, na terasie rędzinnej.

⁴ J. Szaflarski: *Z morfologii doliny Skawy i górnej Raby*. „Wiadomości Służby Geograficznej” 1931, nr 2; M. Klimaszewski: *Polskie Karpaty Zachodnie w okresie dyluwialnym*. Wrocław 1948; J. Mądry: *Próba odtworzenia genezy...*; W. Zuchiewicz: *Lower Quaternary Fluvial Deposits in the Polish Carpathians: A State of the Art Review*. „Studia Geomorphologica Carpatho-Balcanica” 1995, T. 29, s. 91—97.

⁵ J. Mądry: *Próba odtworzenia genezy...*; W. Zuchiewicz: *Lower Quaternary...*

Ryc. 2. Wyroby kamienne: a — Jarosławice 6; b — Zagórze 2; c — Mucharz 13; d — Choczniá 8.

Ryc. 3. Wyroby kamienne: a — Chocznia 7; b — Chocznia 10; c — Mu-
 charz 12; d — Świnna Poręba 10; e — Jarosławice 3.

Materiały: rdzeń na okruchu płytkowatej, płaskiej konkrecji, z negatywami poprzecznych i ukośnych odbić na zaczątkowej odłupni; tył stanowi naturalna powierzchnia; wykonany z krzemienia jurajskiego (ryc. 3 e).

5. Jaroszowice, stanowisko 6

Lokalizacja: wysoko na południowo-zachodnim stoku wysoczyzny, 40 m nad doliną Skawy.

Materiały: wiór (odłupek wiórowaty) częściowo korowy, z zaznaczoną „dwupiętowością”, o pięcie dzikiej; wykonany z krzemienia jurajskiego (ryc. 2 a).

6. Mucharz, stanowisko 12

Lokalizacja: na północno-wschodnim stoku niewielkiego wzniesienia, około 306 m n.p.m. (terasa wyższa).

Materiały: cienka płaska łuszcza jednokierunkowa o sęczku ścienianym i wąskiej, uformowanej pięcie; krawędź prawa, na stronie spodniej, na $\frac{3}{4}$ długości pokryta jest drobnym łusowaniem; wykonana z krzemienia jurajskiego (ryc. 3 c).

7. Mucharz, stanowisko 13

Lokalizacja: na lewym brzegu Skawy, 20 m nad doliną rzeki (terasa wyższa).

Materiały: rdzeń podłódkowaty, wiórowy, z wąską odłupnią otwartą na węższym, częściowo na szerszym boku; odłupnia i tył okazu ze śladami zaprawy; wierzchołek korowy; pięta wklęsła, uformowana przez odbicie jednego dużego odłupka, odnawiana; pięcisko prawcowane; wykonany z krzemienia, pokryty białą patyną, lekko zgrzany i spękany termicznie (ryc. 2 c).

8. Świnna Poręba, stanowisko 10

Lokalizacja: na prawym brzegu Skawy, na terasie rędzinnej.

Materiały: a) krępy odłupek częściowo korowy, wielokierunkowy; część sęczkowo-piętkowa odłamana; posiada naturalnie ukształtowany wierzchołek ostrze, retuszowany na stronie górnej i spodniej; można go uznać za odłupkowy przekłuwacz; wykonany z krzemienia jurajskiego (ryc. 3 d); b) krępy wiór korowy pozbawiony części sęczkowo-piętkowej, wykonany z lokalnej skały krzemionkowej.

9. Zagórze, stanowisko 2

Lokalizacja: na prawym brzegu Skawy, na wysokości około 330 m n.p.m.

Materiały: masywny odłupek częściowo korowy wielokierunkowy; pięta silnie zgrubiała, wielościenna, z płaszczyzną naturalną; kąt zewnętrzny 95° ; sęczek wydatny; w części wierzchołkowej ślady drobnego łusowania o charakterze użytkowym; wykonany z krzemienia narzutowego; powierzchnia charakterystycznie wyblyszczona (ryc. 2 b).

Datowanie

Rozpatrując wiek stanowisk, w jednym zaledwie przypadku możemy oprzeć się — w jakiejś mierze — na danych geologiczno-stratygraficznych. Dotyczy to odłupka ze stanowiska 2 w Zagórzu (ryc. 2 b). Zabytek zalegał w obrębie osadów gliniastych z gruzem, nadbudowujących wyższą (17—22 m) terasę na prawym brzegu doliny Skawy. Do odsłonięcia artefaktu przyczyniła się działalność człowieka. Powierzchnia terenu została zniwelowana i rozcięta celem poprowadzenia w tym miejscu ścieżki. Odłupek cechuje ogładzenie charakterystyczne dla środowiska wodnego. Jednak zakres tego otoczenia jest ograniczony, gdyż — przykładowo — granie międzynegatywowe są wyraźnie zaznaczone. Wynika stąd, że podlegał on dyslokacji, ale na krótkim odcinku. Uległ wyrwaniu z pierwotnego położenia wewnątrz osadów terasy wysokiej, na skutek wezbrań wody i erozyjnej działalności — erozji bocznej — Skawy. Po krótkim pobycie w środowisku wodnym został następnie osadzony nieco tylko dalej, w przestrzeni terasy i przykryty gliną z gruzem. Wzmoczona erozja boczna w dolinie Skawy miała miejsce na przełomie pięter eemu i wisły⁶. Rozpatrując wiek odłupka, można więc sugerować jego związek z piętnem warty.

Chronologię materiałów z pozostałych stanowisk archeologicznych da się określić jedynie według kryteriów technicznych i typologicznych.

Materiały starsze

Wyroby z dwóch stanowisk należą do paleolitu. Duży, szeroki odłupek krzemienisty z Zagórza 2 nosi cechy techniki lewaluaskiej (ryc. 2 b). Odbito go z rdzenia lewaluaskiego typu *récurrent*. Na bokach występują ślady zaprawy przedniej części rdzenia ułożone prostopadle do osi technologicznej odłupka. Przez środek przebiegają negatywy odłupków wiórowatych. Tylko na prawym boku zachował się niewielki płat kory będący fragmentem dawnej powierzchni. Piętka, kształtu zbliżonego do równoległoboku, jest wielościenna. Kąt piętkowy wynosi 95°. Ustalona na piętro warty chronologia odłupka zbliża go do wyrobów ze stanowisk prezentujących technikę lewaluaską z Krakowa Krowodrzy⁷, Piekar II, IIa⁸, Krakowa Zwierzyń-

⁶ M. Sobolewska, L. Starkel, A. Śröder: *Młodoplejstocenyjskie osady z florą kopalną w Wadowicach*. „Folia Quarternaria” 1964, nr 16, s. 1—64.

⁷ S. Kowalski: *Stanowisko otwarte dolnego paleolitu w Krakowie Krowodrzy*. „Materiały Archeologiczne” 1969, T. 10, s. 25—44.

⁸ S. Krukowski: *Paleolit*. W: *Prehistoria ziem polskich. Encyklopedia polska PAU*. T. 4. Kraków 1939—1948, s. 1—117; W. Morawski: *Middle Palaeolithic Flint Assemblages from the Piekary IIa Sites*. „Światowit” 1975, T. 34, s. 139—146.

ca⁹, Pietrowic Wielkich 4¹⁰. Na obszarze Karpat polskich materiałów o cechach lewaluaskich dostarczyły, jak dotąd, jaskinia w Oblazowej i stanowisko 2 w Przemyślu. Pochodzą one jednak z piętra eemu i dolnego podpiętra wisły¹¹.

Do form paleolitycznych zalicza się też wiór (odłupek wiórowaty) z Jaroszwic 6 (ryc. 2 a). Wiór ten odznacza się „dwupiętowością”. Pochodzi z rdzenia wióroodłupkowego, pozornie dwupiętowego. Rdzeń, z którego został odbity musiał mieć odłupnię wypukłą, a w zasadzie dwie odłupnie przecinające się pod kątem 50°—60°. Pięty rdzenia leżące naprzeciw siebie nie były równoległe, gdyż jedna wykazywała ustawienie skośne. Rdzenie takiego typu znane są w grupie witowskiej¹².

Osobny problem przedstawia rdzeń podłódkowaty z Mucharza 13 (ryc. 2 c). Odznacza się on zaprawą wprawdzie dosyć skąpą, ale za to obejmującą odłupnię, tył i piętę. Ponadto potwierdza stosowanie zabiegów naprawczych w trakcie eksploatacji rdzenia: odnawianie pięty i prawcowanie pięciska. Uzyskiwano z niego półsurowiec wiórowy, drobny, mikrolityczny. Rdzeń ma ścisłe odpowiedniki wśród rdzeni KCWR i CL-P (starszy okres)¹³.

Materiały młodsze

Materiał młodszy reprezentują znaleziska z: Choczni 7, 10, Jaroszwic 3, Mucharza 12, Świnnej Poręby 10. Znaleziska z tych stanowisk wykazują cechy

⁹ W. Chmielewski: *Paleolit środkowy i górny*. W: *Prahistoria ziem polskich*. T. 1: *Paleolit i mezolit*. Red. W. Chmielewski, W. Hensel. Wrocław 1975, s. 9—158; W. Chmielewski: *The Upper Pleistocene Archaeological Site Zwierzyniec I in Cracow*. „Światowit” 1975, T. 34, s. 7—59; W. Chmielewski, K. Konecka-Betley, T. Madejska: *Palaeolithic Site Kraków-Zwierzyniec I in the Light of Investigations 1972—1974*. „Biuletyn Instytutu Geologicznego” 1977, nr 305, s. 13—30.

¹⁰ J. K. Kozłowski: *Paleolit na Górnym Śląsku*. Wrocław 1964.

¹¹ T. Madejska: *Sediments of Palaeolithic Site — Oblazowa Cave (Polish Carpathians)*. „Bulletin of the Polish Academy of Sciences Earth Sciences” 1991, T. 39, s. 173—185; P. Valde-Nowak: *Studies on the Pleistocene Settlement in the Polish Carpathians*. „Antiquity” 1991, Vol. 65, s. 593—606; J. K. Kozłowski, S. K. Kozłowski: *Le paléolithique en Pologne*. Grenoble 1996.

¹² M. Chmielewska: *Huttes d'Habitation Epipaléolithiques de Witów, Distr. de Łęczyca*. W: „Acta Archaeologica Universitatis Lodzensis”. Nr 10. Łódź 1961; Eadem: *Przemysł schyłkowopaleolityczny z Katarzynowa w powiecie łęczyckim*. W: *Materiały do prahistorii plejstocenu i wczesnego holocenu Polski*. Red. W. Chmielewski. Wrocław 1967, s. 76—123.

¹³ A. Dzieduszycka-Machnikowa, J. Lech: *Neolityczne zespoły pracowniane z kopalni krzemienia w Sączowie*. Wrocław 1976; B. Balcer: *Wytwórczość narzędzi krzemiennych w neolicie ziem polskich*. Wrocław 1983; Idem: *The Neolithic Flint Industries in the Vistula and Odra Basins*. „Przegląd Archeologiczny” 1988, T. 35, s. 49—100.

charakterystyczne dla tzw. krzemieniarstwa schyłkowego, tj. krzemieniarstwa epoki brązu i wczesnej epoki żelaza¹⁴.

W pierwszej kolejności należy wymienić retuszowane łuszczyki z: Choczni 7 (ryc. 3 a) i Mucharza 12 (ryc. 3 c). Wynika to z roli odgrywanej przez technikę łuszczeniową w krzemieniarstwie schyłkowym. Przykładami narzędzi o bardziej określonych cechach typologicznych są małe zgrzebło z Choczni 10 (ryc. 3 b) i przekłuwacz ze Świnnej Poręby 10 (ryc. 3 d). Analogie dla nich znajdujemy na stanowiskach Iwanowice, Giebułtów, Orawka 5, Kraków Nowa Huta 55¹⁵. Inny typowy wyrób stanowi rdzeń z Jaroszewic 3 (ryc. 3 e). Odznacza się on brakiem systematyczności w procesie rdzeniowania; rdzeniem stała się niewielka, amorficzna, ale płaska konkrecja. Półsurowiec odbijano w tych miejscach, gdzie było to możliwe.

Wspólny wszystkim stanowiskom jest brak ceramiki, znikoma ilość materiału krzemiennego (maksymalna liczba wyrobów odkrytych na jednym stanowisku wynosi 2 egzemplarze) przy maksymalnym wykorzystaniu surowca, co było zapewne rezultatem reżimu ubóstwa surowcowego, stosowanie techniki łuszczenia oraz nadreprezentacja narzędzi przy ich ogólnie małej wyrazistości typologicznej. Przedstawiony obraz zgadza się w zasadniczych punktach z sytuacją obserwowaną na innych terenach w obrębie Karpat polskich¹⁶.

¹⁴ P. Valde-Nowak: *Inventare des Orawa — Typus und ihre Bedeutung in der Bezeichnung der Besiedlung aus der Frühbronzezeit in den Karpaten*. In: *Urzeitliche und Frühhistorische Besiedlung der Ostslowakei in Bezug den Nachbargebieten*. Nitra 1986, s. 115—123; J. Kopacz: *Krzemieniarstwo kultury trzcinieckiej na przykładzie wybranych inwentarzy krzemiennych z terenu Krakowa Nowej Huty*. W: *Kultura trzciniecka w Polsce*. Kraków 1987, s. 171—181; J. Kopacz, P. Valde-Nowak: *Episzurowy przykarpacki krąg kulturowy w świetle materiałów kamiennych*. „Archeologia Polski” 1987, T. 32, s. 55—92; *Z badań nad krzemieniarstwem epoki brązu i wczesnej epoki żelaza*. Red. J. Lech, D. Piotrowska. Warszawa 1997.

¹⁵ J. Kopacz, P. Valde-Nowak: *Episzurowy przykarpacki krąg...*, ryc. 1 a, 2 d, g, 6 z; J. Kopacz: *Charakterystyka technologiczno-typologiczna wczesnobrązowego przemysłu kamiennego z Iwanowic, woj. Kraków*. „Archeologia Polski” 1976, T. 21, s. 85—107, tablica II: 7; Idem: *Krzemieniarstwo kultury trzcinieckiej...*, tablica III: 2.

¹⁶ K. Tunia: *Archeologiczne zdjęcie terenu polskiej części dorzecza Popradu*. „Acta Archaeologica Carpathica” (dalej: „AAC”) 1977, T. 17, s. 183—206; Idem: *Archeologiczne zdjęcie terenu dorzecza Kamienicy*. „AAC” 1980, T. 20, s. 121—127; J. Rydlewski, P. Valde-Nowak: *Problem osadnictwa epoki kamienia w polskich Karpatach Zachodnich w świetle badań na polskiej Orawie i w rejonie prawobrzeżnych dopływów górnej Wisły*. „AAC” 1979, T. 19, s. 5—36; Idem: *Badania powierzchniowe na Pogórzu Śląskim*. „AAC” 1982/1983, T. 22, s. 209—224; Idem: *Zarys historii osadnictwa epoki kamienia Karpat Zachodnich. (Z problematyki epoki kamienia Karpat)*. „Wierchy” 1983, nr 50, s. 205—211; J. Rydlewski: *Paleolityczne i neolityczne materiały z Beskidu Śląskiego*. „AAC” 1982/1983, T. 23, s. 199—207; P. Valde-Nowak: *Etapy i strefy zasiedlenia Karpat polskich w neolicie i na początku epoki brązu*. Wrocław 1988; Idem: *Paleolityczne i wczesnobrązowe ślady osadnictwa w zachodniej części Beskidu Niskiego*. „AAC” 1995—1996, T. 33, s. 25—49; S. Dryja, J. Rydlewski: *Nowe stanowiska z epoki kamienia w Kotlinie Orawsko-Nowotarskiej*. „AAC” 1991, T. 30, s. 213—222.

Przełom Skawy Charakter osadnictwa

Według J. Rydlewskiego i P. Valde-Nowaka¹⁷ obozowiska mezolityczne (Mucharz 1, 4, Dąbrówka 3) były prawdopodobnie lokowane w zakolach Skawy celem dokonywania sezonowych połowów ryb łososiowatych, które wpływały do Skawy wiosną, obierając sobie środkowy i górny bieg tej rzeki do odbycia tarła. Można je było wtedy łatwo odławiać. Badania prowadzone w rejonie Mucharza i Świnnej Poręby wykazały obecność w przełomie Skawy stanowisk schyłkowopaleolitycznych (Dąbrówka 1, Mucharz 5, Jaroszwice 6), mezolitycznych, wczesno- i środkowoneolitycznych (Mucharz 1, 2, 8, 13) oraz z epoki brązu i/lub wczesnej epoki żelaza (Mucharz 12, 22, Świnna Poręba 10)¹⁸. Stanowiska te rozmieszczone są wzdłuż rzeki Skawy, na obu jej brzegach, w zakolach tworzących ciąg meandrów. Sugeruje to, że połowy ryb łososiowatych mogły być dokonywane nie tylko przez społeczności mezolityczne, lecz również przez schyłkowopaleolityczne, neolityczne, epoki brązu i/lub epoki żelaza. Dogodne warunki lokalne do uprawiania tej dziedziny gospodarki, w ramach tzw. leśnego modelu adaptacyjnego, mogły wpływać na atrakcyjność rybołówstwa w tak szerokim przedziale czasowym.

Stanowiska skupione w okolicach Mucharza i Świnnej Poręby zdają się świadectwem lokalnego i przypuszczalnie sezonowego realizowania tzw. submodelu rybackiego¹⁹ przez społeczności uprawiające znacznie odbiegające od siebie typy gospodarki. Przykład ten może wskazywać, że w sprzyjających warunkach środowiskowych grupy ludzkie w różnych okresach, lokalnie i sezonowo, na obszarze Karpat polskich realizowały taki sam lub podobny model gospodarczy. Ze zbliżoną sytuacją mamy do czynienia w dolinie rzeki Opawy²⁰. Na odcinku 13 km wzdłuż Opawy wystąpiły stanowiska zaliczane do wczesnego, środkowego i późnego neolitu oraz okresu halsztackiego. Dostarczyły one ciężarków do sieci, dokumentujących niedwuznacznie, iż rybołówstwo — według wszelkiego prawdopodobieństwa — było dodatkowym, sezonowym zajęciem mieszkańców.

¹⁷ J. Rydlewski, P. Valde-Nowak: *Problem osadnictwa...*, s. 33; P. Valde-Nowak: *Zagadnienie osadnictwa epoki kamienia w rejonie prawobrzeżnych dopływów górnej Wisły*. „Sprawozdanie z posiedzeń Komisji Naukowych PAN” 1979, T. 21/1, s. 17.

¹⁸ Z. Bagniewski: *Dokumentacja z badań archeologicznych przeprowadzonych na terenie projektowanego zbiornika wodnego Świnna Poręba koło Wadowic*. Archiwum PSOZ w Bielsku-Białej 1977; J. Rydlewski, P. Valde-Nowak: *Problem osadnictwa...*; T. Kosmala i in. — badania powierzchniowe w 1990 roku, Archiwum PSOZ Bielsko-Biała.

¹⁹ J. K. Kozłowski, S. K. Kozłowski: *Przedwytwórcze społeczeństwa zbieracko-łowieckie*. W: *Człowiek i środowisko w pradziejach*. Red. J. K. Kozłowski, S. K. Kozłowski. Warszawa 1983, s. 260—266.

²⁰ V. Šikulová: *K otázké rybolovu v mladší době kamenné*. „Časopis Slezského muzea” 1961, T. 10, s. 1—18.